

Collegiebostaden

Byte av stickspåntak, 2023

Stocke 1:12, Frösö socken, Östersund kommun, Jämtlands län

Henrik Ylikoski

RAPPORT – JAMTLI 2023:23
ISSN 1654-2045

Utgivning och distribution:

Jamtli

Box 709

831 28 Östersund

Tel. 063-15 01 00

Fax 063-10 61 68

© Jamtli 2023

Redigering och layout av framsida: Lena Ljungqvist

Bilder: Henrik Ylikoski där ej annat anges.

ISSN 1654-2045

Innehållsförteckning

Inledning	3
Karta.....	4
Historik	5
Skyddsföreskrifter	6
Antikvariska ställningstaganden.....	6
Befintligt utseende och skador före åtgärder	7
Tak.....	7
Skorsten	7
Genomförda åtgärder och iakttagelser	8
Tak.....	8
Skorsten	8
Bilder	9
Administrativa uppgifter	15

Inledning

Länsstyrelsen beslutade 2023-02-28 att lämna bidrag till åtgärder på byggnadsminnet Collegiebostaden, Stocke 1:12, Östersunds kommun i överensstämmelse med ansökan och därtill komplettering inkommen 2023-02-14.

Inför ansökan träffades representanter för fastighetsägare, entreprenör, länsstyrelsen och antikvarie för att diskutera tillvägagångssätt för att åtgärda taket på Collegiebostaden.

Arbetet genomfördes maj till juli 2023 och bestod av att avlägsna befintligt, tillfälligt plåttak på husets båda takfall, därefter lägga nytt spåntak i kärnfura med underlagstak och skorstensbeslag.

Arbetena på taket utfördes av Träkompaniet Per Malmsten AB. Dessutom medverkade Ahlboms Plåtslageri AB, Jamtli har genom antikvarie Henrik Ylikoski ansvarat för antikvarisk medverkan och följt arbetets olika skeden.

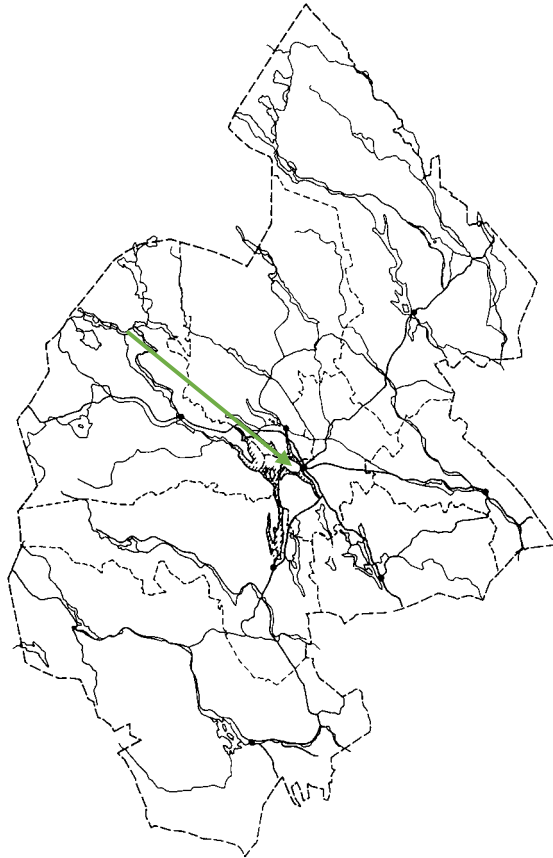
En slutsyn genomfördes 2023-08-29 då representanter för beställare, entreprenör och länsstyrelsen närvarade. Arbetet som helhet har följt de handlingar som låg till grund för länsstyrelsens beslut och de anvisningar som lämnats av medverkande antikvarie. Arbetena kan anses ha utförts på ett antikvariskt godtagbart sätt.

Besöksprotokoll, fotografier, ritningar och andra handlingar som rör ombyggnaden finns i läns-museets arkiv.

Östersund 23 november 2023

Henrik Ylikoski
Antikvarie

Karta

Ur Lantmäteriets öppna data

Historik

På Frösön låg åren 1679-1847 Frösö trivialskola, som länge var landets enda landsbygdsläroverk. Vid skolan byggdes år 1735 en bostad för andra klassens läroverkskollega, inrymmande kök och två kamrar, med taktäckning av ”näver och hängtaksved”. Byggnaden flyttades år 1764 från sitt ursprungliga läge väster om vägen till sin nuvarande plats.

År 1924 skänktes byggnaden och ett mindre markområde till Frösö hembygdsförening som 1929 genomförde en omfattande restaurering efter ett åtgärdsprogram upprättat av Eric Festin. På ett foto av Collegiebostaden daterad 1924, det vill säga före restaureringen, är byggnaden försedd med ett stickspåntak (se figur 1). En upprustning av byggnaden ska ha skett 1957. Vad som då gjordes har inte gått att få fram.

År 1982 genomfördes en omläggning av spåntak, fönsterrenovering, översyn av fasadpanel samt målning av fasad. Arbetet genomfördes som ett arbetsmarknadsprojekt. Året därpå byggnadsminnesförklarades huset.

År 2012 genomfördes akuta åtgärder då hussvamp upptäckts i byggnaden. Svart TRP-plåt lades på taket som en tillfällig lösning.

År 2014 lades ett nytt spåntak på hela huset inklusive farstun.

I augusti 2019 var man tvungen att lägga ett provisoriskt tak av TRP-plåt på det läckande spåntaket. Under hösten 2019 byttes delar av fasadpanelen. Samtidigt skedde en omläggning av taket på farstubyggnaden från stickspån till brädtak. Spåntaket hade lagts på 2015. Alltsedan farstuns tillkomst 1929 hade byggnadsdelen dock haft brädtak.

Figur 1 Collegiebostaden år 1924. Foto: Okänd, Stiftelsen Jamtli (JLM Ejneg6057).

Skyddsföreskrifter

Länsstyrelsen förklarade 1983-10-14 Collegiebostaden på fastigheten Stocke 1:12, Frösö socken, Östersunds kommun, Jämtlands län, för byggnadsminne.

1. Skyddsföreskrifterna berör byggnadens exteriör samt följande av husets interiörer: all fast inredning såsom golv, väggar, dörrar, dörrfoder, fönster, fönsteromfattningar, tak, fasta inventarier samt målning eller tapet på fast inredning.
2. Ovannämnda byggnad får ej rivas eller flyttas.
3. Ovannämnda byggnad får ej till sitt yttre byggas om eller förändras på annat sätt.
4. Befintlig fast inredning som berörs av skyddsföreskrifterna enligt ovan skall bevaras.
5. Byggnadens planlösning får ej förändras.
6. Underhållsåtgärder som berör exteriören såsom ommålning samt reparation av timmerfasader, träpanel, takbeläggning, skorstenar, fönster, stensockel liksom underhåll av den äldre fasta inredningen som berörs av skyddsföreskrifterna enligt ovan skall utföras på ett sådant sätt att byggnadernas kulturhistoriska värde inte minskas. Innan underhållsåtgärder vidtages enligt ovan skall samråd ske med länsstyrelsen, som också lämnar råd och anvisningar i dessa frågor. Motsvarande gäller även beträffande byggnadens interiör.
7. Det på karta tillhörande dessa skyddsföreskrifter markerade området får ej ytterligare bebyggas eller bli föremål för annan väsentlig förändring. Området skall hållas i sådant skick att byggnadens utseende och karaktär inte förvanskas.

Antikvariska ställningstaganden

I början av år 2023 träffades representanter för fastighetsägare, entreprenör, länsstyrelsen och antikvarie för att diskutera olika tillvägagångssätt för att åtgärda taket på Collegiebostaden. Fastighetsägaren önskade få ett tak som håller tätt. Byggnaden har haft stickspåntak de senaste hundra åren, varför det var naturligt att hålla fast vid det.

Förslag kom om att göra en takkonstruktion med ett luftat spåntak på undertaksboard. Detta skulle innebära att taket byggs på något på höjden. Då takfoten var väldigt tunn i utgångsläget, ansågs dock att taket skulle kunna klara en sådan påbyggnad utan att den skulle störa intrycket alltför mycket.

Ett stickspåntak har en relativt kort livslängd. Till taket på Collegiebostaden tänkte man sig därför att använda samma typ av spån som tidigare kommit till användning på Marby gamla kyrka, det vill säga stickspån av kärnfura. Därmed får man förhoppningsvis ett tak med betydligt längre livslängd än ett vanligt stickspåntak.

Befintligt utseende och skador före åtgärder

Tak

Collegiebostaden hade före åtgärd ett tak av TRP-plåt. Under det provisoriska plåttaket från 2019 låg den läckande spåntäckningen från 2014. I samband med att plåten plockades bort på norra takfallet, gjorde antikvarie tillsammans med entreprenören ett försök att ta reda på varför den tidigare spåntäckningen inte hållit tätt.

På norra takfallet låg spånen med lite överlapp, på många ställen låg spånen kant i kant (figur 4). Dessutom låg spånraderna så att även nästa rad låg kant i kant. Detta innebär att vatten kan ta sig ner mellan spånen. Nockbrädan glipade och den översta spånraden tog slut en bit nedanförnock (figur 5). Det norra takfallets undertaksbrädor är mot öster väldigt ojämna. Spåntäckningen låg delvis nästan i linje med täckbrädan ovanpå vindskivan, det vill säga, spånen fortsatte inte in under täckbrädan.

Spåntäckningen på det södra takfallet såg bättre ut än på den norra. Spånen låg mestadels med bra överlapp (minst en tum). Till skillnad mot norra takfallet gick spåntäckningen ut en bra bit under vindskivan. Upp till motnock stannar dock spånen en bit nedanför, precis som på den norra sidan. Spånen låg efter den dominerande vindriktningen. Endast på några ställen hade spånen rest sig.

Skorsten

Kring skorstenen satt ett äldre plåtbeslag och ovanpå det ett senare beslag. För att få tätt hade man vid någon tidpunkt lagt i någon typ av fogmassa mellan plåt och skorsten.

Ovan taknivån är skorstenen putsad med ett hårt cementbaserat bruk. När plåtslagaren tog bort det gamla beslaget såg det ut som om skorstenen nedanför taknivån var kallmurad. På vinden har murstocken rester efter kalkputs. Troligen har murstocken tidigare varit putsad. Mellan stenarna finns vad som uppfattas som lerbruk. Vid taknocken är det nästan ingen fog kvar alls mellan stenarna. Möjligen har vatten tagit med sig lerbruket.

Genomförda åtgärder och iakttagelser

Tak

Efter att plåten från 2019 och spåntäckningen från 2014 avlägsnats, täcktes taket med board. Ströläkt har spikats över takytan, därefter bärläkt. För att ha något att fästa spånen i ligger bärläkten med korta avstånd (figur 7). Då änden på de gamla takbrädorna mot sydöst är väldigt ojämna har boarden bitvis blivit synlig nedifrån.

Taket har försetts med nya täckbrädor och vindskivor. Vindskivorna har rödfärgats medan täckbrädorna lämnats obehandlade, lika som tidigare. Då det nya taket blivit högre än tidigare har en fotbräda tillkommit, även den har rödfärgats (figur 8).

Samma typ av spån som användes på Marby kyrka år 2022 (maskinhyvlade stickspån av kärnfura) har kommit till användning på Collegiebostaden. En fråga som diskuterades inför arbetet, var hur spånen skulle läggas. På Marby kyrka lades spånen från höger till vänster. Det tidigare spåntaket på Collegiebostaden var lagt utifrån den dominerande vindriktningen. Efter att ha diskuterat frågan med inblandade och kunniga på området, kom spånen att läggas från höger till vänster (motsols).

Efter att spåntaket blev klart kom det att regnat en hel del under sensommaren. Något läckage kunde inte upptäckas. Förhoppningsvis kommer taket att hålla lång tid framöver.

Skorsten

Inget har gjorts åt själva skorstenen eller murstocken. Ett undre beslag av aluzink plåt har monterats innan läkt och spåntäckning. Ett gammalt befintligt plåtbeslag i förzinkad plåt som var instucket i ett spår i skorstenens putsskikt kunde återanvändas. Det nya underbeslaget kunde stickas in under det befintliga beslaget (figur 12).

Ovanpå spåntäckningen har ett nytt överbeslag monterats (figur 13). För överbeslaget hade plåtslagaren tagit fram färgprover på lackerad plåt. Antikvarisk medverkande menade dock att det var bättre att hålla sig till en olackerad plåt som visuellt kommer att passa ihop med ett grånande spåntak.

Bilder

Figur 2 Collegabostaden med provisoriskt plåttak från 2019.

Figur 3 Taket efter att plåten plockats bort.

Figur 4 Spånen låg över lag med lite överlapp, på många ställen låg spånen kant i kant.

Figur 5 Nockbrädan glipade och den översta spånraden tog slut en bit nedanför nock.

Figur 6 Efter att den gamla spåntäckningen avlägsnats, täcktes takytan med board. Ströläkt har spikats över takytan.

Figur 7 För att ha något att fästa spånen i ligger bärläkten med korta avstånd.

Figur 8 Tillkommande strökläkt och bärläkt har byggts på taket.

Figur 9 Taket under pågående spåntäckning.

Figur 10 Taket efter åtgärd.

Figur 11 Skorsten med beslag före åtgärd. Bilden tagen efter att plåttaket plockats ned.

Figur 12 Ett undre beslag av aluzink plåt har monterats. Ett gammalt plåtbeslag i förzinkad plåt som var instucket i ett spår i skorstenens putsskikt återanvändes.

Figur 13 Ovanpå spåntäckningen har ett nytt överbeslag monterats.

Administrativa uppgifter

Objekt:	Collegabostaden
Fastighetsbeteckning:	Stocke 1:12
Jamtli's diarienummer:	Dnr 42/2023
Länsstyrelsens diarienummer:	434-8575-2022
Uppdragsgivare:	Frösö hembygdsförening Box 66 83221 Frösön
Entreprenör:	Träkompaniet Per Malmsten AB Bjärme 154A 845 93 Fåker
Underentreprenörer:	Ahlboms Plåtslageri AB Haxäng 112 834 97 Brunflo
Antikvarie:	Stiftelsen Jamtli Box 709 831 28 Östersund

RAPPORTSERIE – JAMTLI, 2023

ISSN 1654-2045

- 2023:1 Marby gamla kyrka. Byte av stickspåntak, 2022
Henrik Ylikoski
- 2023:2 Fornminnesinventeringen kring Lossen 2022
Annabell Fogelberg
- 2023:3 Målning av hållristningarna i Glösa och Gärde. Fornvårdsprojekt, delrapport 2022
Anna Engman
- 2023:4 Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning vid bytomt/gårdstomt L1947:4696 på fastighet Valla 5:11
Annabell Fogelberg
- 2023:5 Handöls kapell. Kulturhistorisk utredning av begravningsplats
Victoria Bly
- 2023:6 Igulsberget. Arkeologisk förstudie inför anläggande av vindkraftspark
Anna Engman
- 2023:7 Vallbo kapell. Kulturhistorisk utredning av begravningsplats
Victoria Bly
- 2023:8 Frägnberget. Arkeologisk förstudie inför anläggandet av vindkraftspark
Anna Engman
- 2023:9 Åre gamla kyrka. Kulturhistorisk utredning av begravningsplats
Victoria Bly
- 2023:10 Undersåkers kyrka. Kulturhistorisk utredning av begravningsplats
Victoria Bly
- 2023:11 Arkeologisk utredning i Odensala
Kristina Jonsson
- 2023:12 Torråsen. Arkeologisk utredning inför anläggande av nytt regemente
Anna Engman
- 2023:13 Schaktning vid gravhögar i Odensala
Kristina Jonsson
- 2023:14 Kännberget. Arkeologisk utredning inför anläggande av vindkraftspark
Anna Engman
- 2023:15 Fasikan. Arkeologisk utredning inför anläggandet av vindkraftspark
Anna Engman
- 2023:16 Bandsjö – Torsboda. Arkeologisk utredning inför anläggandet av ny kraftledning
Anna Engman
- 2023:17 Spångbyberget. Arkeologisk utredning inför anläggandet av vindkraftspark
Anna Engman

- 2023:18 Schaktningsövervakningar i Vamsta och Gusta
Kristina Jonsson
- 2023:19 Arkeologisk utredning inför anläggandet av en faunapassage över E4:an
i Nordmalings kommun
Anna Engman
- 2023:20 Schaktning vid gravhögar i Edsåsen
Kristina Jonsson
- 2023:21 Lilltevedalen 1:484. Arkeologisk utredning inför upprättande av detaljplan
Anna Engman
- 2023:22 Klövsjö kyrka. Restaurering och ommålning av fönster, 2022–2023
Henrik Ylikoski
- 2023:23 Collegiebostaden. Byte av stickspåntak, 2023
Henrik Ylikoski